

Vergaderjaar 2024–2025

19 637

Vreemdelingenbeleid

Nr. 3306

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ASIEL EN MIGRATIE

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 25 oktober 2024

De inzet van dit kabinet is helder: tegen overlast van asielzoekers moet harder worden opgetreden. Geweldsincidenten op het azc, zwartrijden in het openbaar vervoer en criminaliteit op straat zetten de veiligheid onder druk. Dat is onaanvaardbaar. Omwonenden, ondernemers en andere bewoners van een azc mogen niet de dupe worden van het feit dat we opvang bieden aan asielzoekers die daar recht op hebben. Daarom moeten overlastgevende asielzoekers direct worden aangepakt. Zij moeten merken dat negatief gedrag niet wordt getolereerd en dat de autoriteiten in Nederland normerend optreden.

Middels deze voortgangsbrief informeer ik uw Kamer over de intensivering van de aanpak van overlastgevend en crimineel gedrag. Daarbij ga ik tevens in op de toezegging aan de Kamers in het Plenair debat Wet gemeentelijke taak mogelijk maken asielopvangvoorzieningen van 16 januari jl. en de toezegging aan het lid Brekelmans (VVD) in het Tweeminutendebat Vreemdelingen- en asielbeleid van 26 maart jl. Ook geef ik een reactie op het rapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) naar aanleiding van incidenten en misdrijven op COA- en crisisnoodopvanglocaties in 2023.

Voortgang nationale aanpak overlast

De landelijke maatregelen zijn te onderscheiden in vier pijlers: snel beslissen in de asielprocedure, maatwerk bieden in de opvang, lik-op-stuk beleid toepassen in de openbare ruimte en inzetten op terugkeer van overlastgevende asielzoekers. De intensivering van deze maatregelen wordt hieronder toegelicht.

Parallel aan het intensiveren van effectieve maatregelen, worden de maatregelen uit het Hoofdlijnenakkoord en het Regeerprogramma ten aanzien van sneller vertrek, het eerder vervallen verklaren van de verblijfstitel en het uitbreiden van de ongewenstverklaring uitgewerkt.

Asielprocedure

De eerste pijler is snel beslissen in de asielprocedure. De IND doet dit onder meer in de pilot procesoptimalisatie. Sinds de start van de pilot in september 2022 zijn ongeveer 1.650 aanvragen met voorrang in behandeling genomen, waarvan op 1.510 zaken inmiddels versneld is beslist.¹

Op dit moment wordt de pilot enkel uitgevoerd in Ter Apel. De inzet is om de pilot structureel in te richten en landelijk uit te rollen, zodat procedures van overlastgevende asielzoekers snel en slagvaardig zullen worden afgedaan.

In het Tweeminutendebat Vreemdelingen- en asielbeleid van 26 maart jl. heeft de voormalig Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid toegezegd de huidige gegevens die in de systemen zitten maximaal te gebruiken om de aanvragen van asielzoekers zo snel mogelijk te behandelen en waar passend hun asielaanvraag af te wijzen. Wanneer een vreemdeling in een andere lidstaat gesignaleerd staat in verband met (verdenking van) een strafbaar feit, wordt dit nu al in de praktijk door de IND onderkend. Indien het een kansarme aanvraag betreft wordt de asielprocedure met voorrang en zo snel mogelijk afgehandeld.

Wanneer de vreemdeling in het Schengen informatie systeem (SIS) staat gesignaleerd, wordt, indien nodig, informatie opgevraagd over de reden van signalering. De IND kan, indien relevant voor de beoordeling, ECRIS (European Criminal Record Information System) bevragen en bij een andere lidstaat de inhoud van een veroordeling opvragen. Indien informatie gedeeld wordt neemt de IND deze informatie mee in de beoordeling of de aanvraag afgewezen kan worden op grond van openbare orde.²

Opvang

De tweede pijler is maatwerk bieden in de opvang, door asielzoekers met (potentieel) overlastgevend gedrag adequaat te begeleiden en optimaal gebruik te maken van sobere opvangvoorzieningen. Asielzoekers met ernstig overlastgevend gedrag kunnen worden overgeplaatst naar de vrijheidsbeperkende locatie, afhankelijk van de zwaarte van de overlast.

Procesbeschikbaarheidsaanpak

Bij brief van 17 mei jl. is uw Kamer geïnformeerd over de ontwikkelingen met betrekking tot de procesbeschikbaarheidsaanpak in Ter Apel.³ De wens van zowel mij als de gemeente Westerwolde is dat de procesbeschikbaarheidsaanpak zo snel mogelijk kan worden toegepast in Ter Apel. Hiervoor is onder andere randvoorwaardelijk dat de situatie in Ter Apel normaliseert, zodat er voldoende opvangcapaciteit beschikbaar komt om asielzoekers in en uit de PBL te kunnen plaatsen.

¹ Bron IND (Metis). Standmaand/peildatum: augustus 2024. De cijfers kunnen afwijken van eerdere cijfers over eenzelfde periode in vorige rapportages, omdat de cijfers zijn geactualiseerd. In een aantal zaken worden correcties uitgevoerd na het verstrijken van de rapportageperiode die pas zichtbaar worden in cijfers met een latere peildatum. Alle cijfers (zowel de totalen als de verschillende deelcijfers) zijn afgerond op tientallen. Cijfers tussen 0–9 worden vermeld als < 10. Door de afrondingen kan een ogenschijnlijk verschil ontstaan tussen de eindtotalen en de optelsommen van de verschillende deelcijfers.

² Zie in dit verband ook Kamerbrief 22 112, nr. 3732.

³ Kamerbrief 19 637, nr. 3250.

Met de gemeente Cranendonck wordt bezien op welke manier ook daar gestart kan worden met het hernieuwde concept. Ik blijf mij onverminderd inzetten voor het realiseren van meer van dit soort locaties.

Intensieve begeleiding op locatie

Op meerdere opvanglocaties van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) begeleiden en activeren medewerkers intensief de asielzoekers die (potentieel) overlastgevend gedrag vertonen. Na een positieve evaluatie van de pilot (potentiële) overlastgever vroegtijdig in beeld op 13 locaties, gaat het COA de ontwikkelde werkwijze landelijk uitrollen onder de naam Intensieve begeleiding op locatie (Ibl). De werkwijze wordt momenteel op 72 locaties geïmplementeerd. Eind 2024 streeft het COA ernaar om op minimaal 80 locaties gestart te zijn met de implementatie.

Ambulant Ondersteunings Team

Het Ambulant Ondersteunings Team (AOT) is als pilot opgericht om COA-medewerkers op locatie te ontlasten en te ondersteunen wanneer sprake is van veel incidenten of een incident met zeer hoge impact plaatsvindt. Daarbij is zowel aandacht voor toerusting van het team als intensieve praktijkbegeleiding. De pilot loopt tot eind 2024. De inzet is om de pilot in 2025 voort te zetten. Daarna besluit het COA of het AOT structureel onderdeel wordt van de aanpak van overlast op locatie.

Handhaving- en toezichtlocatie (htl)

Asielzoekers die (ernstige) overlast veroorzaken, kunnen op de handhaving- en toezichtlocatie in Hoogeveen worden geplaatst. Daarbij krijgt de asielzoeker een vrijheidsbeperkende maatregel als bedoeld in artikel 56 van de Vreemdelingenwet 2000 opgelegd.

Openbare ruimte

De derde pijler is het lik-op-stuk beleid toepassen in de openbare ruimte.

Strafrechtelijke aanpak

Het openbaar ministerie heeft reeds de afgelopen jaren geïnvesteerd in het verbeteren van de (snelle) afdoening van misdrijven door overlastgevende asielzoekers die binnenstromen op de zogeheten ZSM-locaties (Zorgvuldig, Snel, Maatwerk). Dit gebeurt door in te zetten op lik-op-stuk, zodat snel duidelijk is welke sanctie wordt opgelegd. Denk daarbij aan de inzet van (super)snelrecht en directe tenuitvoerlegging van de sanctie. Het is aan de officier van justitie om te bepalen of in individuele gevallen vervolging wordt ingesteld en voor welke afdoening wordt gekozen. Net als in iedere andere zaak wordt bij een strafbaar feit gepleegd door een asielzoeker rekening gehouden met de persoonlijke omstandigheden van de verdachte.

Openbaar vervoer

De Ministeries van Asiel en Migratie en Infrastructuur en Waterstaat werken samen met vervoerders, COA en de voor OV verantwoordelijke medeoverheden aan het verminderen van betalingsproblematiek. Hiertoe heeft het COA onder andere de voorlichting die bewoners ontvangen over de werking van het openbaar vervoer verbeterd. Daarnaast heeft COA begin 2024 een nieuw betaalmiddel ingevoerd waarmee bewoners ook in- en uit- kunnen checken in het openbaar vervoer, zodat zoveel als mogelijk

voorkomen wordt dat zij zonder geldig vervoersbewijs in het openbaar vervoer reizen. Om overlastgevende asielzoekers in het openbaar vervoer sneller en effectiever aan te pakken, worden de mogelijkheden voor dossieropbouw onderzocht. Onderdeel daarvan is dat wordt gezien op welke wijze er gegevensdeling plaats kan vinden, met oog voor de geldende (privacy)wetgeving op dat vlak.

Vanwege de overlast die wordt ervaren op de stations en in de treinen op het traject Zwolle-Emmen wordt samen met Arriva en de provincies Drenthe en Overijssel verschillende maatregelen genomen. Eén van de maatregelen is de inzet van een service- en veiligheidsteam, om incidenten te voorkomen en het veiligheidsgevoel van personeel en reizigers te waarborgen. De ervaringen hiermee zijn positief. Zo is het aantal agressie-incidenten jegens personeel sinds de inzet van het service- en veiligheidsteam met 53% afgenomen. Daarnaast worden op de stations van Zwolle en Emmen COA-hosts ingezet die asielzoekers die onderweg zijn naar Ter Apel wegwijzen kunnen maken. Deze hosts hebben een belangrijke preventieve werking.

De OV-sector neemt vanuit de eigen verantwoordelijkheid ook maatregelen om overlast van verschillende doelgroepen, waaronder asielzoekers, tegen te gaan. De voormalig Staatssecretaris van IenW heeft uw Kamer hierover op 8 maart jl. geïnformeerd.⁴

Mobiele toezichtteams

Op verschillende locaties in het land waar veel overlast door asielzoekers werd ervaren, zijn mobiele toezichtteams aangesteld. Met hun zichtbaarheid en aanwezigheid zetten de mobiele toezichtteams zich in om bepaalde vormen van overlast te voorkomen. Inmiddels zijn mobiele toezichtteams actief in Ter Apel, Cranendonck, Hardenberg, Assen, Maarheeze, Zweeloo, Delfzijl, Utrecht en Harderwijk. De inzet van de teams blijkt succesvol. Door tijdig te interveniëren weten de mobiele toezichtteams vaak de angel uit conflictsituaties te halen en zo overlastsituaties te voorkomen. Lokale ondernemers en buurtbewoners waarderen deze inzet.

In al deze gemeenten is sprake van een pilot. Het aanbestedingstraject voor de doorontwikkeling van dit beleidsinstrument loopt. Na afronding van het aanbestedingstraject zal het op basis van een beleidskader – dat momenteel wordt uitgewerkt – mogelijk zijn om een mobiel toezichtteam in te zetten in gemeenten waar de overlast door asielzoekers aangepakt moet worden. Dit kan ook preventief gebeuren. Het inzetten van een dergelijk team zal een instrument zijn dat aanvullend kan worden ingezet op de reeds bestaande maatregelen. Met deze structurele inzet kom ik ook tegemoet aan de vraag van lid Van der Goot (OPNL) tijdens het Plenair debat Wet gemeentelijke taak mogelijk maken asielopvangvoorzieningen van 15 januari jl., voor wat betreft de toezegging van de voormalig Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid dat er voldoende capaciteit komt voor het handhaven van de openbare orde in Budel.⁵

Schaderegeling Westerwolde

In de gemeente Westerwolde is al jarenlang sprake van overlastproblematiek. Voor het behoud van draagvlak voor opvang is het van blijvend belang dat overlastgevend en crimineel gedrag gericht wordt aangepakt.

⁴ Stand van zaken en vooruitblik ontwikkelingen OV en Taxi, 8 maart 2024, Kamerstuk 23 645, nr. 819

⁵ T03854.

Vanwege de aard en omvang van de ervaren overlast én het feit dat de gemeente Westerwolde te maken heeft met de vestiging van het enige aanmeldcentrum in Nederland met een aanloopfunctie is de regeling in pilotvorm enkel getroffen voor deze gemeente. Er is een digitaal loket ingericht voor het indienen van een aanvraag. Inwoners die hier moeite mee hebben, kunnen hulp krijgen bij de lokale bibliotheek in Ter Apel.

De tijdelijke regeling loopt van 1 juni 2024 tot 1 juni 2025. Het gaat hierbij om schade die is veroorzaakt door overlast door asielzoekers en niet wordt vergoed door de verzekeraar. Er zijn tot nu toe 15 schadegevallen gemeld, een aantal schadegevallen is nog in behandeling. De totale som die is aangevraagd, bedraagt 14.380 euro waarvan tot nu toe 5.841 euro is uitgekeerd.

De regeling wordt na afloop geëvalueerd om te bezien welk effect dit instrument heeft gehad op het behoud van draagvlak voor opvang. Voorts blijf ik mij met de gemeente en ketenpartners inzetten om de overlast door asielzoekers in de gemeente Westerwolde gericht te voorkomen en aan te pakken.

Terugkeer

De vierde pijler is het inzetten op terugkeer. Zoals eerder gemeld aan de Kamer heeft het vorige kabinet structureel 15 miljoen euro gereserveerd voor het bevorderen van terugkeer, met specifieke aandacht voor afgewezen asielzoekers die overlastgevend gedrag vertonen.

De toegekende middelen zijn en worden door de Dienst Terugkeer en Vertrek (DTenV) op verschillende manieren gebruikt om het terugkeerproces wendbaarder en slagvaardiger te maken. Zo heeft DTenV de afgelopen periode circa 10 extra uitvoerend ambtenaren geworven. Zij worden getraind en ingewerkt om zelfstandig inbewaringstellingen uit te kunnen voeren. De verwachting is dat zij begin 2025 volledig inzetbaar zijn. Eind dit jaar zal nog een aanvullende wervingsronde plaatsvinden, waarmee het totaal aantal uitvoerend ambtenaren werkzaam bij DTenV circa 25 zal zijn.

Verder zal een thematisch team overlastgevers worden ingericht. Kerntaken van het thematisch team zijn het oppakken van dossiers die vanuit het interventieteam van de IND (IVT) naar DTenV overgaan, het ondersteunen en versnelling aanbrengen op dossiers in de caseload van DTenV en het aansluiten bij het regionaal afstemmingsoverleg (RAO) en andere overleggen in de betreffende regio's.

Daarnaast zal DTenV extra taken gaan uitvoeren, zoals het opleggen van terugkeerbesluiten en inbewaringstelling van vreemdelingen die uit een strafrechtelijk traject komen. Ook wordt gewerkt aan het vormgeven van nieuwe functies, zoals informatiespecialisten, taal- en cultuurspecialisten en het thematisch team voor de terugkeer van overlastgevers. De verwachting is dat deze taken en functies eind van het jaar, dan wel begin volgend jaar ingebed kunnen worden in de DTenV-organisatie.

Het afgelopen halfjaar is de samenwerking tussen het OM en DTenV verbeterd met betrekking tot mogelijke uitzettingen van vreemdelingen ten aanzien van wie nog een strafrechtelijk onderzoek dan wel strafzaak loopt. Indien het OM geen bezwaar heeft tegen de voorgenomen uitzetting van vreemdelingen ten aanzien van wie nog een strafrechtelijk onderzoek of strafzaak loopt, kan de geplande uitzetting doorgang vinden. De gebruikelijke voorwaarden en afhankelijkheden voor een geslaagd

vertrek, zoals de beschikbaarheid van een (vervangend) reisdocument, blijven natuurlijk bestaan.

De maatregelen uit het Hoofdlijnenakkoord en het Regeerprogramma ten aanzien van sneller vertrek worden op dit moment uitgewerkt. Daarbij gaat het onder meer om het strafbaar stellen van het niet meewerken aan terugkeer en – rekening houdend met de algemene druk op de detentie-capaciteit – het ophogen van de capaciteit voor vreemdelingenbewaring. Conform het Regeerprogramma wordt daarnaast gewerkt aan een uitbreiding van de ongewenstverklaring. De ongewenstverklaring, in samenhang met artikel 197 van het Wetboek van Strafrecht, is een nationale maatregel die het mogelijk maakt om onrechtmatig in Nederland verblijvende criminele – en daarmee overlastgevende – vreemdelingen een gevangenisstraf (van ten hoogste zes maanden) op te leggen, als zij voor misdrijven zijn veroordeeld en weigeren terug te keren.⁶ Om de ongewenstverklaring beter inzetbaar te maken onderzoek ik – uiteraard in nauwe samenwerking met de uitvoering – de mogelijkheden voor uitbreiding.

Incidentenmonitor

Op 26 juni 2024 heeft het WODC het rapport «Incidenten en misdrijven door bewoners van COA- en crisishulpverleningslocaties 2017–2023» openbaar gemaakt. Deze jaarlijkse Incidentenmonitor is op 27 juni 2024 ook met de Kamers gedeeld waarbij is aangegeven dat de beleidsreactie aan het volgende kabinet werd gelaten.

Bevindingen WODC-rapport

Uit het rapport blijkt dat een beperkt deel van de bewoners betrokken is geweest bij een incident of verdacht van een misdrijf. In 2023 waren er 98.370 unieke vreemdelingen die verbleven op een COA-locatie of een Tijdelijke Gemeentelijke Opvang (tgo)-locatie. Het aandeel unieke vreemdelingen dat betrokken is geweest bij een incident is ten opzichte van 2022 met één procentpunt gestegen (van 8% naar 9%). Het aandeel unieke vreemdelingen dat verdacht wordt van een misdrijf en werd opgevangen in een COA-locatie of een tgo-locatie is 3%. Dit aandeel is gelijk gebleven aan 2022.

Zowel ten aanzien van incidenten als misdrijven geldt dat mannen tussen de 18 en 29 jaar oververtegenwoordigd zijn. Dat beeld is gelijk aan de vorige rapportages. Ook voor de algemene Nederlandse bevolking geldt dat mannen en jongvolwassenen oververtegenwoordigd zijn onder verdachten van misdrijven.

Incidenten

Het aantal incidenten in 2023 is met 43% toegenomen ten opzichte van 2022, terwijl de gemiddelde bezetting in COA- en tgo-locaties met 28% is toegenomen. De stijging in het aantal incidenten lijkt deels samen te hangen met de stijging in de gemiddelde bezetting.

Misdrijven

Het aantal registraties van verdachten dat de politie in 2023 heeft vastgelegd waarbij de verdachte op het moment van het plegen van het misdrijf op een COA- of tgo-locatie verbleef, is met 14% ten opzichte van een jaar eerder toegenomen. De stijging van het aantal registraties van

⁶ Zie in dit verband ook Kamerbrief 19 637, nr. 2688.

verdachten is daarmee kleiner dan de stijging van de gemiddelde bezetting.

De onderzoeksbevindingen van het WODC bevestigen analyses uit eerder onderzoek, waaronder het op 21 mei jl. verschenen WODC-onderzoeksrapport *Inzicht in incidenten en misdrijven onder COA-bewoners*.⁷ Uit dat onderzoek volgt dat jongeren, alleenreizenden en mannen oververtegenwoordigd zijn in de incidenten- en verdachtenregistraties. Ook van onderhavige incidentenmonitor wordt een kwantitatief duidingsonderzoek uitgezet om onderliggende verbanden scherper in kaart te brengen.

Het rapport geeft, gezien de aard van het kwantitatieve onderzoek, geen antwoord op de vraag waarom asielzoekers overlastgevend gedrag vertonen. Meer inzicht in de drijfveren voor overlastgevend en crimineel gedrag van asielzoekers helpt om nog effectiever in te kunnen zetten op preventie en sancties. In aanvulling op de jaarlijkse incidentenrapportage en het daaropvolgende duidingsonderzoek, wordt daarom ingezet op nader kwalitatief onderzoek waarbij ook de aanknopingspunten uit het onderhavige onderzoek worden betrokken. De verwachting is dat dit kwalitatieve onderzoek in het voorjaar van 2025 wordt opgeleverd.

Tot slot

Dat een groep overlastgevende en criminele asielzoekers de geboden gastvrijheid in Nederland misbruikt, is absoluut onaanvaardbaar. Deze groep moet sneller en harder worden aangepakt. Dat gebeurt door crimineel gedrag te bestraffen, overlastgevende asielzoekers sober op te vangen, snel op hun aanvraag te beslissen en als duidelijk is dat ze niet in Nederland mogen blijven, te werken aan terugkeer.

Overlast wordt op lokaal niveau ervaren. Daarom is naast een nationale aanpak aanvullend lokaal maatwerk nodig. Om gemeentes op weg te helpen in een lokale aanpak, is in de Toolbox⁸ een groot aantal maatregelen verzameld die gemeenten in kunnen zetten. Door de groep overlastgevende en criminele asielzoekers op deze manier hard aan te pakken, ontmoedigen we asielzoekers die niet oprecht bescherming zoeken, om naar Nederland te komen en zorgen we dat het draagvlak voor opvang van asielzoekers behouden blijft. Met de versterking van de nationale aanpak en de verdere uitwerking van het Regeerprogramma, is alle inzet erop gericht om overlast en criminaliteit van asielzoekers maximaal aan te pakken.

De Minister van Asiel en Migratie,
M.H.M. Faber-van de Klashorst

⁷ Kamerbrief 19 637, nr. 3251

⁸ Toolbox aanpak overlastgevende en/of criminele asielzoekers | Publicatie | Rijksoverheid.nl